Finanțat de
Municipiul Timișoara
prin Centrul de Proiecte

FESTIVAL

TEHNOARTE

IMAGINE 7
ŞUNET '89

Echipa de implementare:
Claudia Bucsai - Coordonator program mediere, mentor
Mădălin Mărienuț - Fondator proiect IMAGINE.SUNET.'89
Aura Bălănescu (Asociația Tehnoarte) - Manager proiect
Oana Doboși - Editor
Mihaela Tilincă - Mentor
Ștefan Constantinescu - Mentor
Amalia Gaiță - Mentor
Antonia Apostol - Mediator cultural
Cristina Lungu - Mediator cultural
Cosmin Neață - Foto - Video
Nicușor Duma - Producție
Andrada Pecican - Design
Daniel Lupșa - Design Revista Manifest
Mihaela Dedeoglu (RFI, emisiunea Zebra) - Digital Creator

Voluntari:
Cristian Dedar, Adina Codoban, Valentin Miheț, David Lukacs, Maia Ciucur

Mulțumiri:
Sorin Predescu, Andreea Medinschi, Camelia Fetița, Andreea Oance Socaci, Ioana Anghel, Constantin Duma, Tomi Borza (Negativescu), Ema Mate

Parteneri: ElectricSun, novambient, TOUCHART

Parteneri institutionali: Direcția Județeană pentru Cultură Timiș, Primăria Municipiului Timișoara, Casa de Cultură a Municipiului Timișoara, Cinema Studio Timișoara, Colegiul Național C.D. Loga, Institutul Cultural Român / Román Kulturális Intézet / Romanian Cultural Institute, Agerpres Actualizează lumea., Direcția de Asistență Socială a Municipiului Timișoara

Partener media principal: PROFM

Parteneri media: Rovluc, Negativescu, Modernism, Propagarta, Revista—ARTA

MANIFEST

Noi perspective ale trecutului

De șapte ediții, **IMAGINE.SUNET.'89** aduce în prim-plan memoria Revoluției din 1989, căutând de fiecare dată noi perspective și forme de dialog cu prezentul. Pentru ediția din acest an, am ales să punem în centrul proiectului perspectiva tinerilor, invitându-i să exploreze istoria recentă prin propriile întrebări, idei și experiențe. Așa a prins contur *Manifest*, o ediție în care istoria s-a întâlnit cu fotografia, filmul, pancarta-manifest, scrierea creativă și experimentul vizual, iar elevii au devenit nu doar participanți, ci și creatori ai unor noi perspective asupra trecutului.

Un punct important de plecare a fost povestea *Martorului anonim*, construită în jurul unei role de film găsită în mod întâmplător pe stradă. Imaginile ne-au oferit ocazia să vorbim nu doar despre evenimentele surprinse, ci și despre anonimatul autorului, despre ceea ce alegem să păstrăm și despre felul în care fotografiile capătă noi sensuri atunci când sunt privite după aproape patru decenii. De aici am pornit și în construirea celor cinci ateliere interdisciplinare, gândite să se completeze și să ofere elevilor mai multe moduri de a explora aceeași temă.

Fiecare atelier a avut propriul ritm și propriul mod de lucru. Uneori a fost vorba despre a observa și a avea răbdare, alteori despre a pune ideile în cuvinte, a lucra în echipă sau a experimenta cu instrumente noi. Ce ne-a interesat, dincolo de rezultatul final, a fost tocmai acest proces și felul în care elevii au trecut de la a privi conținutul artistic al expoziției curatoriate de Mădălin Mărienut la a crea propriile fotografii și mesaje.

Ne-am bucurat că am putut extinde experiența fotografiei analogice și către elevii Centrului Școlar pentru Educație Incluzivă „Constantin Pufan", într-un atelier de fotografie color accesibilizat prin interpretare în limba semnelor române. A fost o parte importantă a proiectului, care ne-a reamintit cât de mult contează să adaptăm felul în care lucrăm, astfel încât fiecare participant să aibă spațiu să descopere, să experimenteze și să se exprime.

În paralel cu atelierele, expoziția ***MANIFEST. Martorul anonim***, găzduită de *C*omenduirea Garnizoanei din Timișoara, a adus împreună lucrări de artă contemporană, fotografie documentară și povești legate de Revoluția din 1989. Cele 2.000 de persoane care au vizitat expoziția ne-au arătat că există în continuare interes pentru această istorie și, mai ales, pentru modurile diferite în care ea poate fi privită și discutată astăzi.

Programul de mediere culturală a avut, la rândul lui, un rol important în această întâlnire cu publicul. Șapte școli au fost implicate în vizite și activități de mediere, iar pentru mulți elevi expoziția a devenit un loc în care au putut întreba, descoperi detalii și face legături cu ceea ce învață la școală sau cu experiențele părinților sau bunicilor.

Publicația *Manifest* adună o parte dintre aceste rezultate. În paginile ei se întâlnesc lucrările elevilor, perspectivele mentorilor și fragmente din procesul de lucru. Nu este o colecție de produse finale, ci o privire asupra modului în care a luat naștere fiecare etapă.

Pentru noi, această ediție a fost încă o ocazie de a vedea cât de important este să aducem arta și educația în același spațiu. Nu pentru a oferi răspunsuri gata formulate despre trecut, ci pentru a crea contexte în care tinerii să își poată construi propriile întrebări și să învețe să privească mai atent imaginile și mesajele din jurul lor.

După șapte ediții, **IMAGINE.SUNET.'89** continuă să crească prin oamenii care i se alătură, prin poveștile pe care le descoperim și prin perspectivele noi pe care fiecare generație le aduce. Iar ediția *Manifest* ne-a arătat, încă o dată, că memoria Revoluției nu trebuie să rămână doar în arhive sau în cărțile de istorie. Ea poate fi regăsită astăzi în oraș și în felul în care alegem să privim prezentul.

Această publicație este, înainte de toate, un Manifest despre felul în care tinerii au ales să privească, să înțeleagă și să spună mai departe această poveste.

Claudia Bucsai,
mentor și coordonator al programului de mediere culturală IMAGINE.SUNET.'89 Ediția a VII-a:Manifest

***IMAGINE.SUNET.'89* - Ediția a VII-a.**

***MANIFEST. Martorul anonim*,**
o recontextualizare imersivă a memoriei la Comenduirea Garnizoanei Timișoara.
Curator: Mădălin Mărienuț

Aura Bălănescu - *Flag of Voices* (credit foto Cosmin Neață)

Potrivit unui studiu sociologic realizat de INSCOP Research (2025), aproape jumătate dintre români apreciază că viața înainte de 1989 era mai bună decât cea din prezent. Această falie profundă între memoria istorică documentată și percepția colectivă contemporană constituie punctul de plecare al proiectului de educație *IMAGINE.SUNET.'89* (ediția a VII-a). Expoziția centrală, intitulată ***MANIFEST. Martorul anonim*** propune o recalibrare a raportului pe care societatea îl are cu propriul trecut.

Atât etimologic, cât și istoric, termenul „manifest" desemnează o declarație publică de principii, un act de curaj și un apel urgent la acțiune prin care se rupe tăcerea impusă. În cadrul proiectului, acest termen devine deopotrivă temă centrală, obiect muzeal și metodă pedagogică. Concepută ca o platformă de suport educațional, expoziția devine un exemplu elocvent al modului în care arta, tehnologia new media și educația își unesc forțele pentru un scop nobil: alfabetizarea vizuală a noilor generații și stimularea gândirii critice.

Un parcurs expozițional între arhivă, intimitate și tensiune imersivă

Traseul expozițional debutează prin explorarea fastului puterii și a rupturii sonore, completând arhiva Agerpres din anul 1989 cu instalația audio interactivă *ALO!* realizată de **Deian Berar**. Parcursul continuă cu spațiul lui **Răzvan Neagoe**, definit de intimitatea familiei, ce reconstituie viața cotidiană din ultima lună a anului 1989 în lucrarea *Sufrageria*, unde iluminarea cu câteva beculețe firave devine o trimitere directă la penele de curent specifice epocii comuniste.

Deian Berar - *ALO!* (credit foto Cosmin Neață)

În continuare, **Romeo Ioan** prezintă *Locked Flesh*, o instalație despre manipulare și descompunere, care interoghează ce rămâne dintr-un corp, al unui om, al unei națiuni, atunci când memoria îi este sechestrată. În ultima parte a acestei deconstrucții istorice, filmul de autor *Dacia 1300. Generația mea* al lui **Ștefan Constantinescu** evocă privațiunile și opresiunea regimului totalitar, explorând experiența „Epocii de Aur" dintr-o perspectivă autobiografică structurată în jurul automobilului simbolic. În spațiul central al Garnizoanei, instalația *Arcanum Heroica* a lui **Miki Velciov** comemorează eroii din Decembrie '89, interogând totodată aspectele rămase nedescifrate ale Revoluției printr-o prezență vizuală și sonoră intensă.

Miki Velciov - *Arcanum Heroica*
(credit foto Mădălin Mărienuț)

Nucleul arhivistic al expoziției îl constituie colecția *Martorul Anonim* din arhiva **Alin Ciortea**, adusă pentru prima dată la lumină. Salvat întâmplător de pe o stradă din Timișoara, filmul analogic developat conține cadre nefiltrate din timpul Revoluției. Expunerea sa pune în valoare fotografia ca document istoric de neînlocuit și lansează o provocare publică de identificare a autorului rămas anonim. Dimensiunea participativă este amplificată de instalația interactivă *Flag of Voices*, **Aura Bălănescu**, ce transformă vocile participanților într-un steag virtual dinamic.

Arhiva Alin Ciortea - *Martorul Anonim*
(credit foto Mădălin Mărienuț)

Romeo Ioan - *Locked Flesh*
(credit foto Mădălin Mărienuț)

Traseul continuă cu instalația imersivă ce pune în relație fotografia documentară realizată de **Constantin Duma** în Piața Libertății, ce surprinde primul *manifest* distribuit în 22 decembrie 1989, cu imaginea răsturnată a realității din aceeași locație. Prin efectul de cameră obscură, lucrarea creează o suprapunere directă între trecut și prezent, invitând privitorul să reevalueze dinamica de astăzi prin prisma primului mesaj de libertate.

Expoziția se încheie deliberat într-o cabină de vot, unde participanții își exprimă opinia cu privire la idealurile Revoluției, transformând memoria dintr-un act contemplativ într-unul participativ.

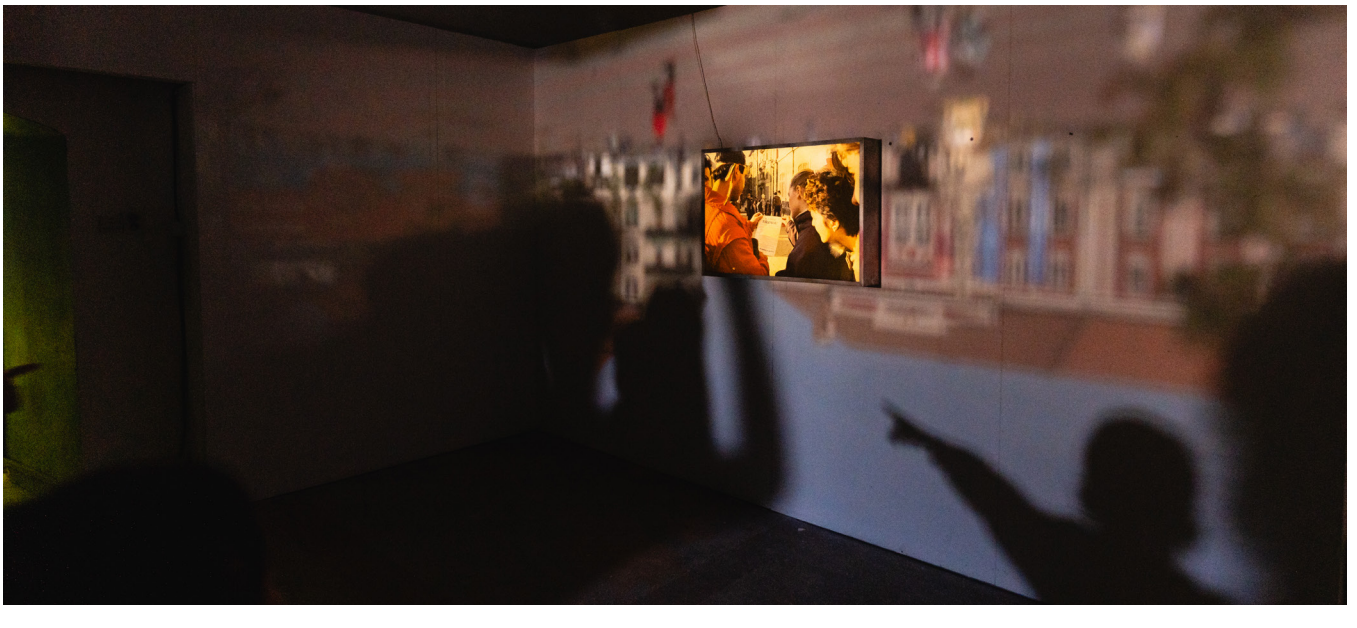

Constantin Duma - *Manifest* (credit foto Cosmin Neață)

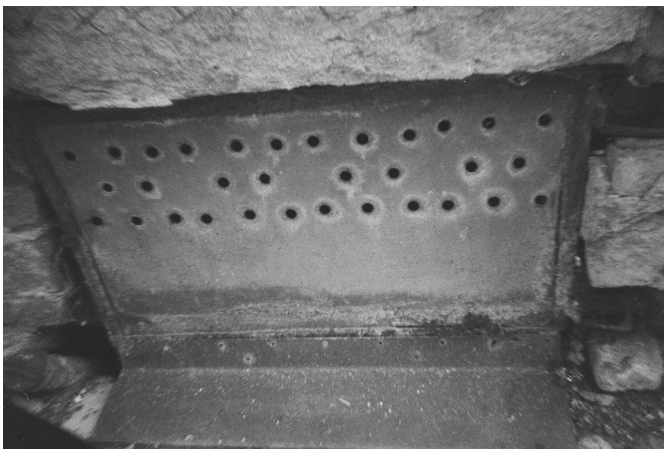

Martor în 36 de cadre.
Despre fotografie, memorie şi felul în care învăţăm să privim

Am pornit de la o întrebare simplă: ce înseamnă să fii martor? Pentru o generaţie care nu a trăit Revoluţia, dar care creşte într-o lume în care imaginile sunt peste tot, răspunsul nu este neapărat unul evident. Tocmai de aceea, nu le-am propus elevilor să recreeze acel decembrie 1989.

Am lucrat cu elevii clasei a XI-a C de la Colegiul Tehnic „Emanuil Ungureanu", alături de diriginta lor, Irina Ionel. Le-am propus câteva teme fotografice inspirate de Revoluţia din 1989, dar care aveau legătură şi cu lucrurile pe care le trăiesc astăzi. Cum arată libertatea într-o fotografie? Cum poţi surprinde tăcerea, controlul sau absenţa? Unde mai găsim urme ale trecutului în oraş şi cât de des trecem pe lângă ele fără să le observăm?

Una dintre provocări a fost să fotografieze un loc al memoriei pe care trecătorii îl ignoră. Alta, să caute o graniţă, reală sau simbolică. I-am invitat şi să se gândească la propria lor „mică revoluţie": un lucru pe care ar vrea să îl schimbe în oraş sau în lumea din jurul lor. Nu urmăream răspunsuri corecte şi nici imagini care să ilustreze cât mai literal o temă. Mă interesa să văd ce aleg ei să fotografieze şi ce sens dau acelor imagini.

Mi-am dorit ca întâlnirea lor cu istoria să nu se oprească la fotografiile din arhivă sau la ceea ce ştiu deja despre decembrie 1989. Să poată porni de la acele evenimente şi să ajungă la propriile întrebări despre libertate, despre dreptul de a avea o voce şi despre lucrurile pe care le consideră importante astăzi.

La final, cele 36 de cadre ale unui film au însemnat mai mult decât un număr limitat de fotografii. Au fost 36 de ocazii de a face o alegere şi de a avea răbdare până când imaginea devine vizibilă.

Mi-ar plăcea ca elevii să păstreze ceva din acest fel de a fotografia şi după atelier: curiozitatea de a privi dincolo de ceea ce este evident şi încrederea că propria lor perspectivă merită exprimată. Pentru că, înainte de a deveni o fotografie, fiecare imagine începe cu ceea ce alegem să observăm.

Claudia Bucsai

FRIZERIE

Dincolo de ceea ce vedem

Prima mea întâlnire cu elevii de la Centrul Şcolar pentru Educaţie Incluzivă „Constantin Pufan” a avut loc în toamna anului 2024, la Bienala Interfoto, în cadrul expoziţiei fotografului Roman Franc. Prin turul ghidat mi-am propus un singur lucru, ca ei să înţeleagă felul în care au fost realizate fotografiile analog. Aşa că le-am oferit un aparat şi i-am invitat să fotografieze chiar în expoziţie.

S-au fotografiat unii pe alţii, au experimentat, iar apoi le-am arătat cum se derulează rola de film. Îmi amintesc momentul în care au simţit vibraţia mecanismului. Pentru elevii cu deficienţe de auz, fotografia a devenit o experienţă pe care o puteau descoperi şi prin atingere, nu doar prin privire.

Am plecat de la acea întâlnire cu dorinţa de a lucra din nou împreună. În 2026, am reuşit să facem asta.

De data aceasta, am pregătit un atelier de fotografie analogică pe film color, adaptat modului în care comunicăm şi lucrăm împreună. Am pornit de la lucruri simple: cum ţinem aparatul, cum alegem un cadru, cum ne apropiem de un subiect şi cum folosim lumina. Dar îmi doream ca partea tehnică să nu ocupe tot spaţiul.

Pentru exerciţiile practice am pregătit cartonaşe de tip flashcard, cu indicaţii vizuale despre subiectele pe care elevii urmau să le caute. Cartonaşele ne-au ajutat să lucrăm mai independent, dar au lăsat loc şi pentru interpretări personale.

M-am gândit de multe ori la legătura dintre acest atelier şi tema proiectului *MANIFEST*. În centrul expoziţiei *Martorul anonim* se află fotografiile realizate de cineva care a fost prezent pe străzile Timişoarei în decembrie 1989. Elevii de la Pufan au fotografiat o cu totul altă realitate, la aproape patru decenii distanţă.

Nu le-am cerut să documenteze istoria şi nici să caute imagini spectaculoase. Le-am propus să fie atenţi la prezentul lor, la ceea ce întâlnesc şi la ceea ce le atrage privirea. În felul acesta, au devenit şi ei martori.

Imaginile realizate în atelier au fost apoi preluate de elevii din clasa a XII-a E, de la Colegiul Tehnic „Emanuil Ungureanu”, în cadrul atelierului de creaţie digitală coordonat de Amalia Gaiţă. Au fost selectate, combinate şi reinterpretate în colaje vizuale. Mi-a plăcut ideea că fotografiile nu rămân doar rezultatul unui exerciţiu, ci devin începutul unui alt proces creativ, în care două grupuri de elevi comunică prin imagini.

Dacă mă întorc cu gândul la toamna lui 2024, îmi dau seama că între cele două întâlniri există un fir foarte simplu. Atunci, în expoziţia lui Roman Franc, le-am pus un aparat în mână pentru a le arăta cum se face o fotografie analogică, iar acum am avut timpul şi condiţiile să descoperim împreună ce pot face ei cu acel aparat.

Claudia Bucsai

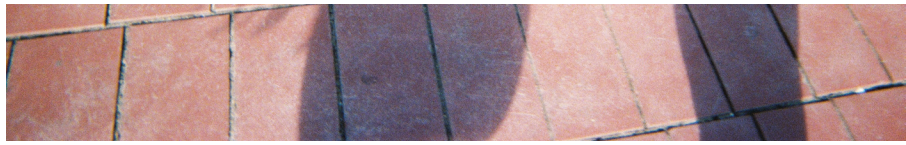

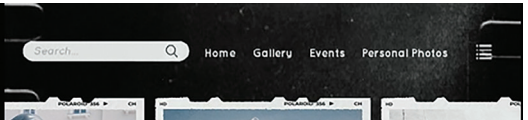

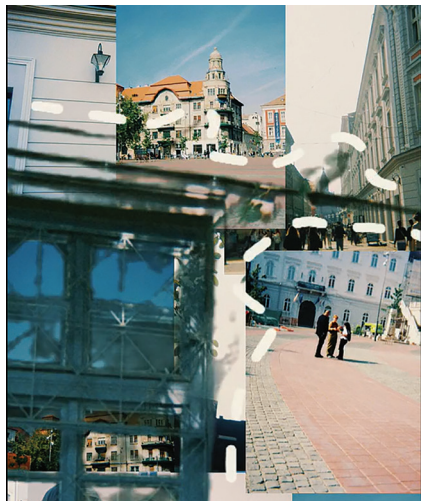

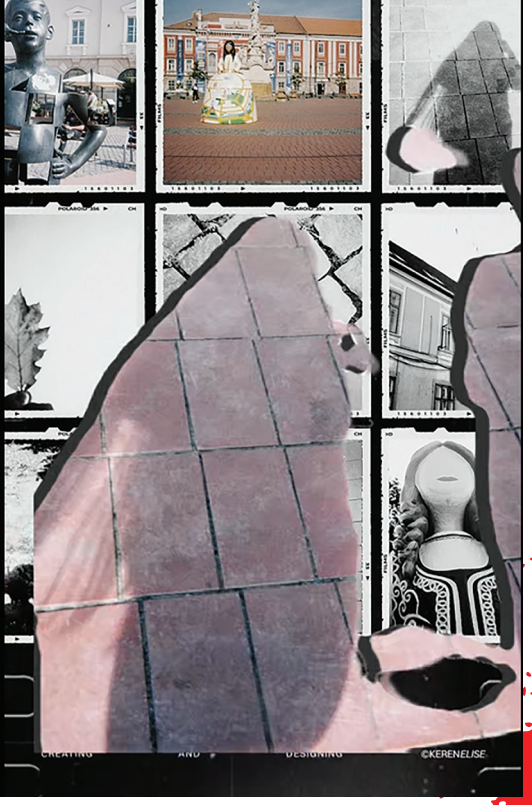
©KERENELISE

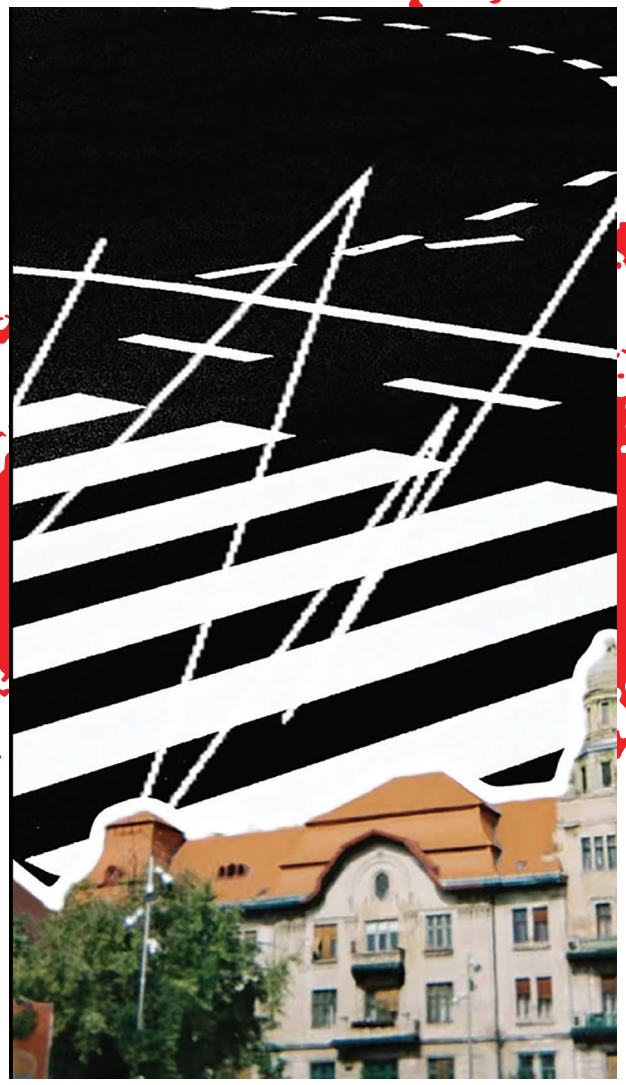

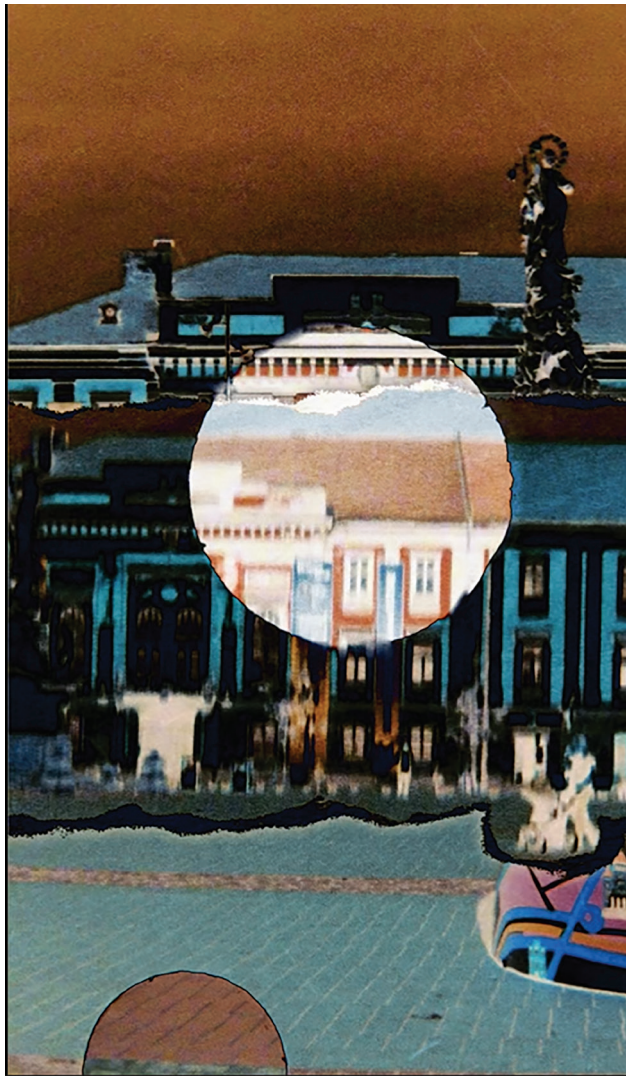

MARTORUL ANONIM. ATELIERE DE STORYTELLING

Clasa a XI-a Științe Sociale, Colegiul Național „Constantin Diaconovici Loga”

Ne-am propus să ne apropiem de istorie ca să ne putem ancora în prezent și, mai ales, ca să avem libertatea să visăm și să construim un viitor just.

Am explorat ISTORIA și istoria pornind de la fotografiile și mărturiile din expoziția *Martorul Anonim*, de la întrebări și neliniști legate de un timp destul de apropiat ca să ne influențeze viața și destul de îndepărtat ca să nu îl fi cunoscut din proprie experiență. Ne-am dus înspre părinți, bunici, familie și prieteni ca să aflăm cum au trăit ei acel decembrie și ce au dus cu ei mai departe.

Timp de o săptămână, în jurul fotografiilor martor și a istoriilor de la firul ierbii, am imaginat și scris povești în cuvinte mai multe sau mai puține, împreună sau fiecare cu gândurile ei, lui, noastre. Le-am adus împreună, le-am citit cu voce tare, le ținem cu noi.

Nu suntem (nu toți, nu încă) istorici sau scriitori, nu avem exercițiul scrisului sau răbdarea încercărilor repetate (nu toți, nu încă). Poveștile pe care le-am ascultat și scris sunt acum doar semne ale curajului nostru de a ne întoarce cu fața spre istorie cu ochii deschiși, curiozitate și cu toate întrebările de care suntem în stare.

Miha Tilincă

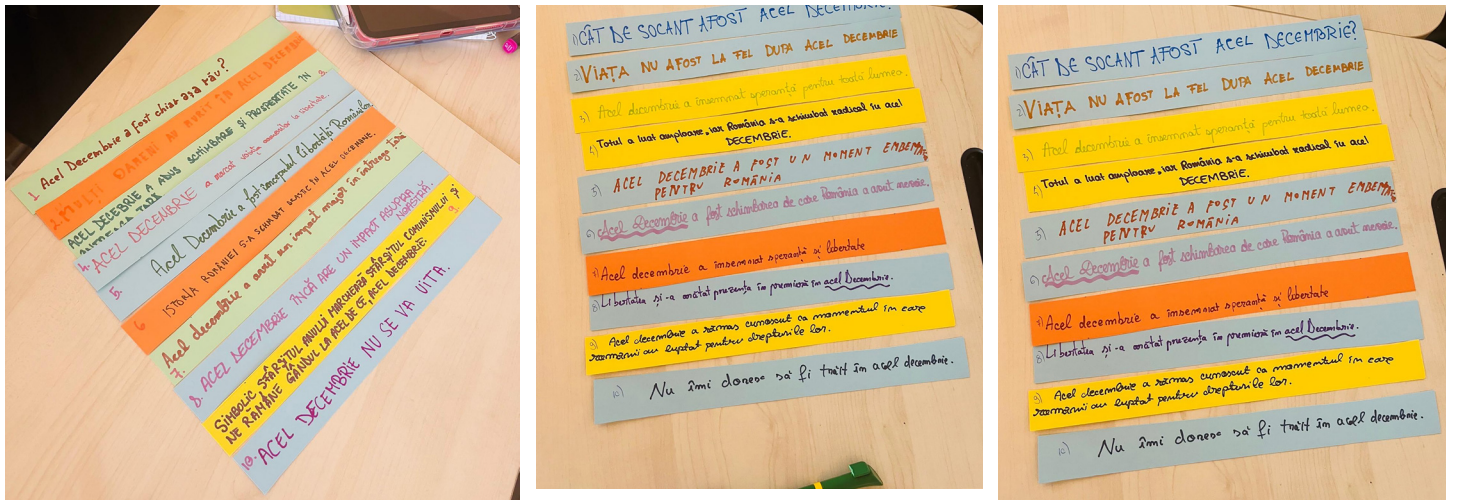

Poeme colaj realizate în cadrul atelierului de storytelling

MARTORUL ANONIM. SIX WORD STORIES

Clasa a XI-a Ştiinţe Sociale, Colegiul Naţional „Constantin Diaconovici Loga”
transcrise de *Miha Tilincă*

The streets forgot how to breathe.
Libertatea a lăsat urme pe străzi.
Tânără dispărută, ultima dată văzută aseară.
Un destin s-a stins pentru libertate.
Doar duba părăsită păstra povestea femeii.
Ciocniri şi vieţi pierdute, apoi tăcere.
Strada pustie ascunde povestea ei neştiută.
Frica a pierdut în acea zi.
Ploaia şterge urmele, nu şi memoria.

În liniște, oraşul îşi spune POVEŞTILE.
Caut nume. Nu vreau moarte anonimă.
Tăcere adâncă: drumul existenţei rămas pustiu.
Dimineaţă. Nimeni nu vorbea despre noapte.
It is dark again, tough winter.
Pentru unii sfârşit, pentru alţii început.
Camionul roşu, singurul martor din pustiu.
Silence was scarier than the gunshots.

Libertatea cerea sânge, sângele a fost vărsat.
Strada avea ultimele victime, libertatea acolo.
Crimă cu bunăştiinţă: cadavrul femeii, liniște.
Duba veche plecase, corpul rămăsese părăsit.
Camionul roşu ascundea misterul zilei trecute.
Glonţ rătăcit. Vis de libertate. Tricolor.
Libertate strigată. Ecoul a anunţat tăcerea.
O fotografie: nelinişte, tristeţe, oroare. Început.
Maşina roşie acolo. Femeia fără paşi.

Atelierul de creație Pancarte Manifest
Participanți: Elevii clasei a XII-a de la Colegiul Tehnic „*Emanuil Ungureanu*”

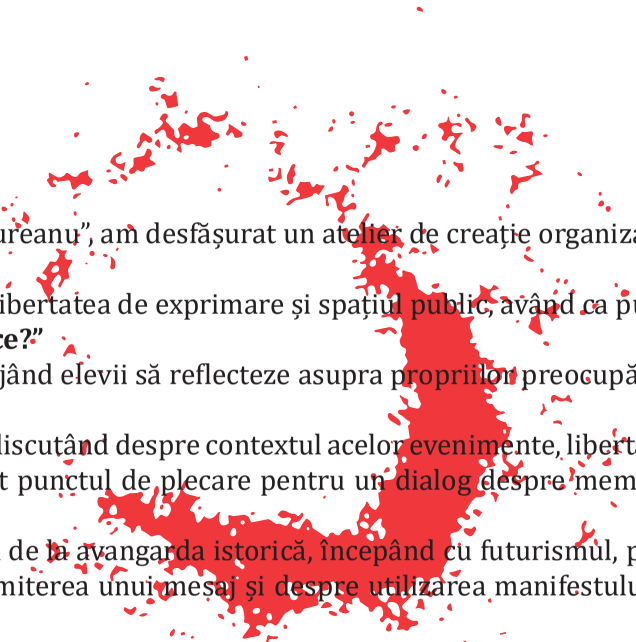

În perioada 21–23 septembrie 2026, împreună cu elevii clasei a XII-a B de la Colegiul Tehnic „Emanuil Ungureanu”, am desfășurat un atelier de creație organizat în trei sesiuni a câte nouă ore, în cadrul căruia am realizat două pancarte de mari dimensiuni și zece manifeste-colaj.
Pornind de la experiența mea personală din timpul Revoluției din 1989, elevii au explorat relația dintre memorie, libertatea de exprimare și spațiul public, având ca punct de plecare întrebarea: **„Dacă ar fi revoluție acum, la Timișoara, pentru ce ai ieși în stradă și ce pancartă ai face?”**
Structurat în cinci etape, atelierul a urmărit explorarea manifestului ca formă de expresie artistică și civică, încurajând elevii să reflecteze asupra propriilor preocupări și să le transforme în mesaje vizuale.

1. Context istoric: Am prezentat experiența personală a participării mele la Revoluția din decembrie 1989, discutând despre contextul acelor evenimente, libertatea de exprimare, solidaritate și rolul pancartelor și al manifestelor în spațiul public. Această introducere a constituit punctul de plecare pentru un dialog despre memoria colectivă și semnificația libertății pentru generațiile actuale.

2. Context artistic: Am explorat manifestul ca formă de expresie artistică și politică, urmărind evoluția sa de la avangarda istorică, începând cu futurismul, până la accelerașionism. Am discutat despre relația dintre artă și societate, despre rolul textului și al imaginii în transmiterea unui mesaj și despre utilizarea manifestului ca instrument de contestare a convențiilor artistice și sociale.

3. Dezvoltarea conceptului: Elevii au fost împărțiți în trei grupe de lucru. Prin discuții colective, am identificat teme relevante pentru generația lor și am formulat idei și mesaje despre educație, democrație, libertate și responsabilitate civică. Am urmărit transformarea preocupărilor individuale în mesaje colective, discutând atât conținutul acestora, cât și modalitățile de exprimare vizuală.

4. Realizarea lucrărilor: Două dintre grupe au realizat pancartele de mari dimensiuni (4 × 0,8 m), folosind șabloane pentru trasarea literelor, care au fost ulterior decupate și lipite pe pânză. Cea de-a treia grupă a realizat zece manifeste-colaj în format A3, experimentând diferite modalități de asociere a textului cu imaginea. Procesul de lucru a pus accentul pe colaborare, experiment artistic și participarea directă a elevilor la realizarea lucrărilor.

5. Expunerea: Lucrările au fost expuse inițial în curtea interioară a liceului, unde pancartele au fost instalate pe structura scărilor exterioare ale clădirii, transformând temporar spațiul școlar într-un loc de exprimare artistică. Ulterior, lucrările au fost prezentate în cadrul expoziției *MANIFEST. Martorul Anonim*, ediția a VII-a, fiind transferate din mediul educațional în spațiul expozițional și prezentate unui public mai larg.

Atelierul a reprezentat un exercițiu de creație colectivă, reflecție critică și dialog între generații. Pornind de la experiența directă a Revoluției din 1989, elevii au avut ocazia să exploreze relația dintre artă, memorie și implicare civică, formulându-și propriile mesaje și experimentând manifestul artistic ca mijloc de exprimare în spațiul public. Pentru mine, a fost important să le transmit nu doar o experiență personală, ci și curajul de a privi critic trecutul și de a-și face auzită propria voce. Întâlnirea cu ei mi-a arătat încă o dată că memoria rămâne vie atunci când este împărtășită, reinterpretată și dusă mai departe de o nouă generație.

Ștefan Constantinescu,
regizor și mentor atelier film

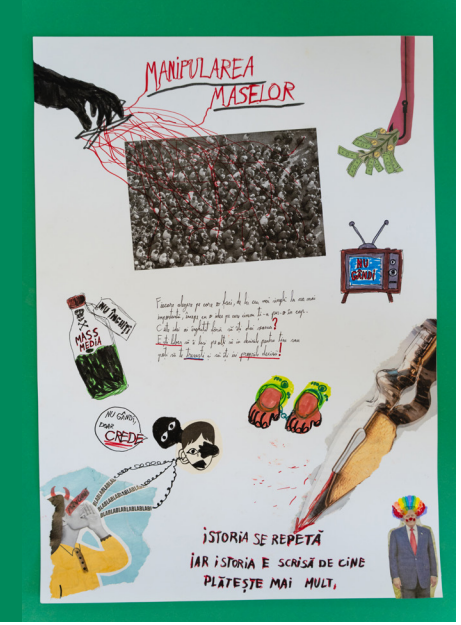
MANIPULAREA MASELOR
ISTORIA SE REPETĂ
IAR ISTORIA E SCRISĂ DE CINE
PLĂTEȘTE MAI MULT,

Jos accizele la CARBURANȚI!
PETROL
Diesel
Prețul petrolului crește
OIL
STOP taxelor prea mari la CARBURANȚI
Benzina și motorina nu sunt un LUX!
Mai puțină accisă, mai multă putere de cumpărare.
Accize mai mici, drumuri mai ușoare!
Benzină

UMOR
WONDER
OCASĂ ACASĂ
De ce
CA TÂNĂR, PÂNĂ ȘI A VISA LA O LOCUINȚĂ E UN LUX.

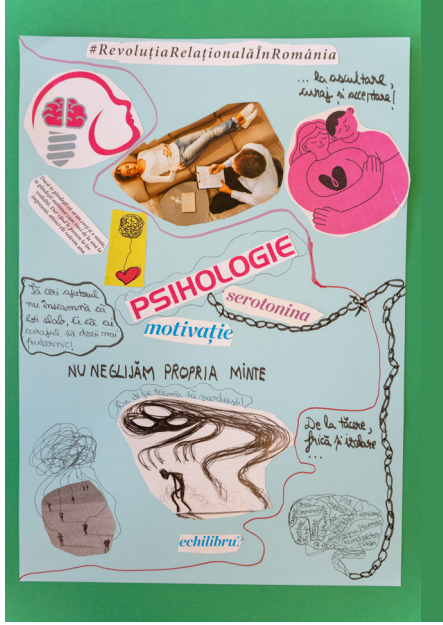
#RevoluțiaRelaționalăÎnRomânia
PSIHOLOGIE
serotonina
motivație
NU NEGLIJĂM PROPRIA MINTE
echilibru?

O ȚARĂ VÂNDUTĂ DUCE LA MANIPULAREA DE OAMENI SĂ VOTEZE POLITICIENII CORUPȚI PENTRU O DEMOCRAȚIE FALSĂ.
ȘCOALA TREBUIE SĂ ME PREGĂTEASCĂ PENTRU VIITOR, NU SĂ ME OBLIGE SĂ MEMORĂM TRECUTUL!

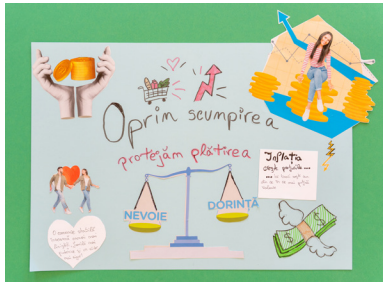
Oprim scumpirea
protejăm plătirea
NEVOIE
DORINȚĂ

89
SUNTEM MAI PUTERNICI ÎMPREUNĂ.
DAR AM UITAT SĂ FIM ALĂTURI UNII DE ALȚII
SOLIDARITATE

SALARIILE DIN ROMÂNIA
DOSAR
RELAȚIA CU BANII DE LA MINUS LA PLUS
Locul 23/27 în UE la salariu mediu
#SĂRĂCIE
În România, salariul minim brut pe economie este de 3700 lei
=> 2363 lei net

ACEL DECEMBRIE
Ema Roşoga

În seara aceea, tata închisese televizorul înainte de terminarea programului. Nu mai ţin minte ce se spunea la ştiri, însă îmi amintesc felul în care a apăsat butonul şi apoi a rămas câteva secunde cu mâna pe aparat, de parcă se temea că, dacă îl lăsa, ceva din lumea de afară avea să intre în casă.
— Să nu te apropii de geam, mi-a spus.
Aveam zece ani şi, la vârsta aceea, interdicţiile adulţilor aveau aproape întotdeauna efectul opus celui dorit. M-am dus în camera mea şi am aşteptat câteva minute, până când am ridicat încet perdeaua.
Strada era plină. Nu mai văzusem niciodată atât de mulţi oameni adunaţi în acelaşi loc. Unii alergau, alţii stăteau lipiţi de ziduri, iar din depărtare se auzeau strigăte pe care nu le puteam înţelege.
Apoi l-am văzut. Un TAB înainta încet printre oameni. Era mare, cenuşiu şi greoi, iar pentru mine părea desprins dintr-un film de război. Nu înţelegeam ce căuta acolo şi nici de ce oamenii fugeau din calea lui. Cel mai puţin înţelegeam de ce adulţii, care până atunci mi se păruseră capabili să rezolve orice problemă, priveau de la ferestre fără să spună nimic.
Am rămas cu ochii lipiţi de stradă până când s-a auzit un zgomot puternic, urmat imediat de un altul. Geamul a vibrat uşor, iar eu m-am dat instinctiv înapoi. Pentru prima dată, ceea ce vedeam nu mi s-a mai părut desprins dintr-un film.
Atunci am auzit paşii tatălui meu pe hol.
— Ţi-am spus să nu stai la geam.
De data aceasta nu m-a certat. M-a prins de umăr şi m-a tras înapoi, departe de fereastră.
Am stat în întunericul camerei, ascultând zgomotele de afară. Uneori se auzeau alergături şi strigăte, alteori se făcea linişte, o linişte atât de bruscă încât părea mai înfricoşătoare decât zgomotul.
Nu ştiu cât timp a trecut în noaptea aceea. Pentru un copil speriat, timpul nu mai funcţionează în acelaşi fel.
Dimineaţa, strada era aproape goală. Am ieşit afară împreună cu tata, fără să-mi spună unde mergem. Oraşul părea acelaşi şi, în acelaşi timp, complet schimbat. Pe jos erau bucăţi de sticlă, pietre şi hârtii ude, un gard fusese rupt, iar oamenii vorbeau încet, ca şi cum le-ar fi fost teamă să nu trezească ceva ce încă se ascundea printre clădiri. După câţiva paşi, am observat ceva lângă bordură.Era o fotografie mică, alb-negru, murdară de apă. În ea era un băiat, poate de vârsta mea, care zâmbea către aparat. Pe spatele fotografiei fusese scris ceva cu cerneală, însă apa ştersese aproape toate cuvintele. Mai rămăseseră doar două: „Pentru tata.” M-am uitat în jur şi m-am întrebat cine o pierduse. Dacă băiatul din fotografie se afla undeva pe străzile acelea, dacă tatăl lui îl căuta sau dacă fotografia fusese pierdută înainte ori după împuşcături. Am vrut să o păstrez, dar tata mi-a întins mâna.
— Las-o.
— De ce?
S-a uitat câteva secunde la fotografie.
— Pentru că nu e a noastră.
Am pus-o înapoi şi am plecat mai departe. Totuşi, după câţiva paşi, m-am întors. Fotografia dispăruse. Nu am aflat niciodată cine fusese băiatul din ea.
Anii au trecut, iar ceea ce văzusem în acele zile s-a transformat încet într-un capitol de istorie. La şcoală am învăţat despre Revoluţie, am văzut imagini pe care atunci nu le înţelegeam şi am auzit date, nume şi explicaţii. Abia mai târziu am înţeles că evenimentele pe care eu le privisem de la fereastră aveau un nume: Decembrie 1989. Dar, de fiecare dată când cineva mă întreabă ce îmi amintesc din Revoluţie, nu mă gândesc la cifre sau la numele din manuale. Mă gândesc la fotografia aceea şi la un băiat pe care nu l-am cunoscut niciodată, la cele două cuvinte scrise pe spatele ei: „Pentru tata.” Poate că fotografia a ajuns înapoi la el. Poate că nu.
Poate că băiatul din imagine a ieşit în stradă sau poate că a rămas acasă, la fel ca mine. Poate că şi el a privit de la o fereastră şi a încercat să înţeleagă ce se întâmpla. Nu voi şti niciodată.
Eu nu am fost unul dintre oamenii ale căror nume au rămas în fotografii, în ziare sau în manualele de istorie.
Am fost doar un copil care a privit de la fereastră, a văzut un TAB trecând pe stradă, a auzit focuri de armă şi, în dimineaţa următoare, a găsit o fotografie pe asfalt. Am fost un martor anonim. Şi poate că istoria nu este alcătuită doar din oamenii care au fost în mijlocul evenimentelor, ci şi din cei care au privit de la ferestre, au păstrat o imagine în minte şi au dus-o cu ei mai departe.
Eu nu mai ştiu unde a ajuns fotografia, dar ştiu că, uneori, o întreagă poveste poate încăpea într-o singură imagine. Iar pentru mine, acel Decembrie a rămas într-o fotografie udă, găsită într-o dimineaţă rece, pe o stradă care nu mai semăna cu cea pe care o ştiam.

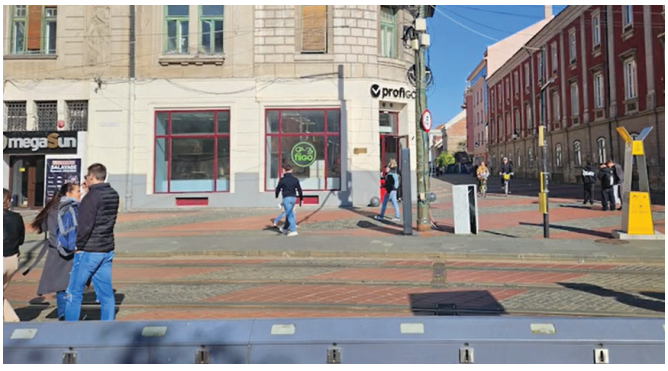

ACEL DECEMBRIE
Ema Daniela Adam

Am trăit toată viaţa în Timişoara. Orice stradă îmi era familiară, îmi cunoşteam toţi vecinii şi mă plimbam adesea prin oraş, în încercarea de a descoperi câte ceva nou, încetul cu încetul. Să spunem că eram cât de cât obişnuită cu spiritul locuitorilor, care, de-a lungul istoriei, se obişnuiseră cu dominaţia străină şi nu mai luptau.
Totuşi, nimic nu m-ar fi putut pregăti pentru amploarea Revoluţiei din decembrie ’89. Aparent, flacăra din sufletele timişorenilor nu se stinsese încă şi aş vrea să spun că am fost mirată, dar ştiam că, dacă cineva putea izbândi împotriva sistemului, aceia erau chiar locuitorii oraşului pe ale cărui străzi mă plimbam adineaori.
Totul a început pe 16 decembrie. Eu eram prin Piaţa Maria, mă plimbam liniştită, când am trecut pe lângă un grup gălăgios ce scanda în faţa Bisericii Reformate, dar nu i-am băgat prea tare în seamă. Pentru mine era doar o zi obişnuită. Mai târziu, de la alţi vecini, alţi trecători, am aflat că mulţimea se mărise, oamenii opriseră tramvaie pe stradă, oamenii începuseră să strige „Jos Ceauşescu!”, în oraş umblau tancuri, securişti, miliţieni.
Era un haos complet. Se preconizau câteva zile grele de protest. Toate aceste veşti m-au lovit brusc. Ştiam că oamenii erau nemulţumiţi de sistem, dar totul se rezuma la şoapte, secrete sau chiar vorbe nespuse. Frica era un sentiment trăit de aproape oricine la momentul respectiv.
Am decis să-mi petrec următoarea zi încercând să adun informaţii despre evenimentele din propriul meu oraş. În ciuda faptului că doream să mă implic, să particip, să fiu parte a acestui fragment din istorie, am rămas în calmul locuinţei mele. Astfel, am ajuns să urmăresc postul Radio Europa Liberă. Aveau jurnalişti puşi la curent cu toate întâmplările raportate fie de alţi oameni, fie văzute chiar de ei. Bineînţeles, nimeni nu trebuia să ştie acest lucru, altfel riscam alte consecinţe. Era dat pe volum minim, destul cât să înţeleg şirul faptelor şi să pară un zgomot demn de ignorat, de la distanţă. Aşa am aflat că erau în căutarea unei persoane dispuse să se alăture mulţimii şi să le furnizeze mai multe informaţii: dovezi clare, palpabile – fotografii, imagini, instantanee – ce puteau susţine existenţa acestui eveniment în istorie, pentru a nu lăsa acele momente să se topească în neant.
Primisem la una dintre zilele mele de naştere un aparat foto. Nu era chiar cel mai nou, avea deja o istorie, fusese al unei alte persoane, era deja asociat cu anumite amintiri. Fiind o fire îndrăzneaţă, am decis să obţin chiar eu materialul pe care, nu demult, îl aşteptam de la alţii. În acea zi friguroasă de decembrie, am decis să fac parte din schimbarea pe care ne-o doream cu toţii. Aveam o haină groasă sub care puteam să ascund aparatul foto şi mă gândisem deja la străzile mai puţin circulate de oameni, unde mă puteam retrage dacă simţeam nevoia, în caz că aveam nevoie de adăpost.
În fapt, niciun loc nu constituia un adevărat adăpost în acea perioadă, oriunde stăteai ca pe ace. Acest adevăr nu urma să mă oprească. Locul unde consideram că urma să găsesc cât mai multe dovezi era chiar Piaţa Operei. Acolo am realizat pentru prima dată gravitatea situaţiei. Auzisem tot felul de detalii, dar consideram că erau exagerate din cauza şocului sau a panicii sau a oricărui alt motiv.
Sau poate eram eu prea optimistă, dar nu mă aşteptam ca imaginea din faţa ochilor să fie atât de sângeroasă. Eram mândră de mine pentru ce îndrăznisem să fac, totuşi urma să-mi las o mică amprentă asupra istoriei, dar nu pot să neg sentimentul complet de spaimă, aproape de pragul de a deveni teroare, ce mă cuprinse pe moment. Mi-am luat inima în dinţi, m-am pitit într-un colţ şi am făcut prima, dar şi ultima fotografie din acea perioadă. Cadrul surprins părea de-a dreptul nepotrivit locaţiei – Piaţa Operei era de obicei un loc unde oamenii veneau să se relaxeze, nu un loc unde puteai să observi tancuri, soldaţi înarmaţi, trupuri neînsufleţite, armament abandonat pe jos, pete stacojii oriunde priveai, cioburi sau alte rămăşiţe ale unor obiecte cu care oamenii au încercat să se apere, pe cât posibil. Mi se părea de-a dreptul bizar că soldaţii păreau neafectaţi, ca şi cum ar fi fost o zi obişnuită – deşi urma să devină una dintre cele mai importante din istoria oraşului, ba chiar din istoria întregii ţări.
Nu înţelegeam cum se puteau plimba în perimetrul acela fără a avea mustrări de conştiinţă. Nu se gândeau că acei oameni aveau, la rândul lor, familii? Acum destinul lor s-a blocat în timp, a rămas un mister pentru toţi…
Nu cred că mă văzuse nimeni, dar din adrenalină, sau frică, sau cu speranţa că aceste evenimente dureroase vor înceta, că lumea va reveni la normal dacă scap din perimetru, am început să alerg şi parcă nu mă mai opream. Nu era nimic neapărat neobişnuit, oamenii încercau adeseori să părăsească locaţiile unde se simţeau cu adevărat în primejdie.
Voiam neapărat să ajung acasă, să încerc să iau legătura cu cei de la Radio Europa Liberă, să le spun că în sfârşit aveam o imagine ce descria, fără cuvinte, deşi spunea multe, evenimentele de atunci. În goana mea, totuşi, uitasem să mă asigur că însuşi obiectul pe care mă bazam, acea bucată mică de film, era încă în posesia mea.
Şi încă ce dezamăgită am fost să descopăr că o pierdusem pe drum.
Sper ca eforturile mele să nu fi fost în zadar, că acea fotografie avea să treacă testul timpului şi să devină măcar o părticică din istorie. Dar, totuşi, nu aveam decât să mă ţin de această speranţă în continuare. Poate că, la un moment dat, avea să-şi îndeplinească scopul.

ACEL DECEMBRIE
Alexia Iancu

În dimineața aceea de decembrie, frigul se lipise de ferestrele orașului ca o peliculă subțire de gheață. Străzile erau cenușii, clădirile păreau mai înalte decât de obicei, iar oamenii mergeau grăbiți, cu gulerele hainelor ridicate până aproape de obraji.
Era 1989, iar ceva se schimba. Nu se vedea încă limpede, dar se simțea în aer, în pașii grăbiți și mai ales în felul în care oamenii începuseră să nu mai tacă.
Elena avea șaisprezece ani. Până atunci, lumea ei fusese una simplă. Școala, casa, familia și aceleași drumuri pe care le făcea aproape în fiecare zi. Crescuse într-o perioadă în care oamenii învățaseră să fie atenți la ce spun și în fața cui spun. Nu înțelegea toate lucrurile pe care adulții le șopteau seara, când credeau că ea nu ascultă. Nu înțelegea de ce unele discuții se opreau brusc atunci când intra cineva în cameră. Dar în acel decembrie începuse să înțeleagă.
Pe străzi se adunaseră tot mai mulți oameni. La început fuseseră doar câțiva, apoi zeci, apoi sute. Mulțimea creștea asemenea unui val care nu mai putea fi oprit. Elena mergea printre ei fără să știe exact unde ajunge și fără să fie sigură că ar fi trebuit să fie acolo. Îi era frică. O frică rece, care îi cobora din piept până în mâini și îi făcea degetele să tremure. Și totuși, nu pleca. În fața ei, strada devenise aproape de nerecunoscut. Oamenii se opriseră în jurul unui vehicul militar. TAB-ul părea uriaș în mijlocul mulțimii, ca o bucată de metal desprinsă dintr-o altă lume. Era rece, greu și amenințător, în contrast cu oamenii îmbrăcați în paltoane, fulare și haine groase.
Elena a rămas câteva secunde nemișcată. Privea în jur. Un bătrân stătea cu mâinile strânse la piept. O femeie își ținea copilul aproape. Tineri cu obrajii roșii de frig se înghesuiau printre ceilalți. Unii priveau înainte cu hotărâre, alții aveau în ochi aceeași teamă pe care o simțea și ea. Era ciudat. Toți erau speriați, dar nimeni nu pleca.
Elena a simțit atunci că în mijlocul acelei mulțimi se întâmpla ceva mai mare decât fiecare dintre oamenii care o formau. Pentru prima dată, oamenii nu mai păreau singuri. Frica lor devenise comună, iar tocmai acest lucru o făcea mai ușor de înfruntat. Un vânt rece a trecut printre clădiri și a ridicat câteva hârtii de pe asfalt. Elena și-a strâns haina în jurul trupului și a privit din nou spre TAB. În jurul ei, mâinile oamenilor începeau să se ridice. Una. Apoi alta. Și încă una. Fără să își dea seama, Elena și-a ridicat și ea mâna. Era doar o fată de șaisprezece ani. Nu avea o armă, nu avea putere și nu știa ce avea să se întâmple peste o oră sau peste o zi. Avea doar mâna ridicată și sentimentul că, pentru prima dată, făcea parte din ceva care putea schimba lumea în care crescuse. În acea clipă, zgomotul mulțimii părea să acopere tot orașul. Elena nu mai auzea decât glasurile oamenilor și propriile bătăi ale inimii. Se uita la fețele din jurul ei și încerca să le țină minte. Avea senzația că, dacă va uita acele chipuri, va pierde o parte din ceea ce se întâmpla.
Apoi, atmosfera s-a schimbat. Mulțimea a devenit neliniștită. Oamenii au început să se miște, unii făcând câțiva pași înapoi. În depărtare se auzeau zgomote care se apropiau. Pentru câteva secunde, nimeni nu mai știa ce urma. Elena a simțit că îi îngheață mâinile. Oamenii din jurul ei nu mai erau doar protestatari. Erau părinți, copii, frați, surori, vecini. Fiecare avea acasă pe cineva care îi aștepta. Și atunci fata a înțeles cel mai simplu și mai dureros lucru: libertatea pe care o doreau oamenii aceia nu era un cuvânt frumos spus în piață. Era posibilitatea de a se întoarce acasă fără teamă. A rămas acolo până când mulțimea a început să se destrame. Nu știa cât timp trecuse. Poate câteva minute, poate o veșnicie. Când, în cele din urmă, a pornit spre casă, strada părea aproape aceeași, dar pentru ea nu mai era.
În seara aceea, Elena nu a putut dormi. Stătea în întuneric și privea tavanul, încercând să își amintească fiecare detaliu. TAB-ul. Oamenii. Mâinile ridicate. Fețele speriate. Strada rece.
Și sentimentul acela ciudat că asistase la începutul unei lumi noi.
În zilele care au urmat, totul s-a schimbat cu o viteză pe care nimeni nu ar fi putut-o anticipa.
Televizorul, care până atunci fusese privit cu neîncredere, devenise centrul casei. Oamenii ieșeau în stradă, se îmbrățișau și își împărtășeau speranțele. Frica încă exista, dar parcă nu mai avea aceeași putere. Elena a păstrat în minte imaginea din acea zi.
Ani mai târziu, când Decembrie 1989 avea să apară în manuale ca un capitol de istorie, ea avea să știe că pentru ea nu fusese niciodată doar istorie. Fusese frigul acelei străzi. Fuseseră oamenii. Fusese mâna ei ridicată în aer și fusese sentimentul, aproape imposibil de explicat, că pentru câteva clipe milioane de frici deveniseră o singură speranță.
Elena nu fusese o eroină. Nu avea să apară în fotografii și nimeni nu avea să-i știe numele.
Fusese doar una dintre miile de persoane care văzuseră, trăiseră și simțiseră acel moment.
Un martor anonim. Dar uneori, istoria nu este făcută doar de oamenii ale căror nume rămân în cărți. Uneori, istoria este păstrată de cei care au fost acolo și au refuzat să uite.

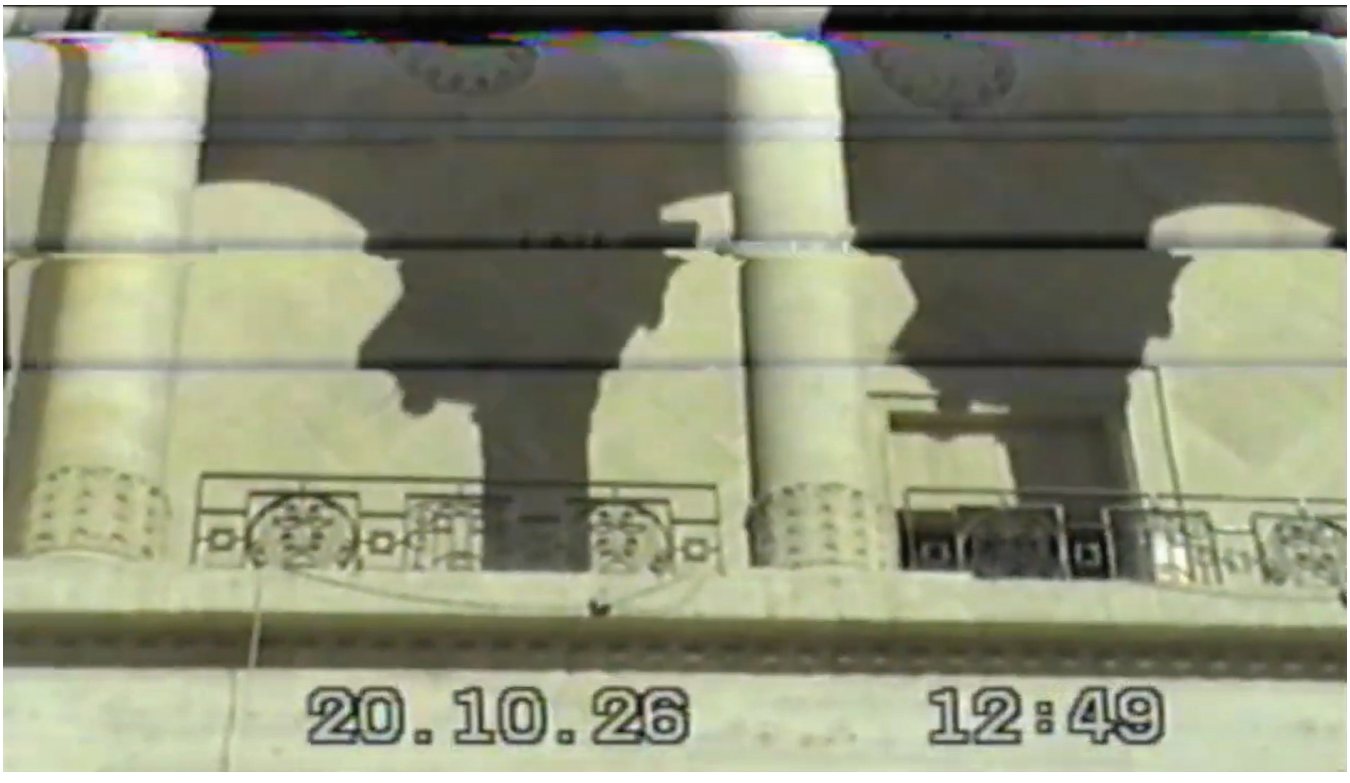

ACEL DECEMBRIE
Nicolas Predescu

Nu mi-am dorit niciodată să fiu erou. În decembrie 1989, eram doar un om cu o cameră de filmat şi cu prea multe întrebări. Aveam douăzeci şi ceva de ani şi lucram la un atelier foto din oraş.
De câteva zile, oamenii vorbeau mai încet decât de obicei. La televizor, nimic nu părea să se întâmple, dar pe stradă se întâmpla totul.
În dimineaţa aceea, am luat camera de acasă fără să-i spun soţiei. Am pus-o într-o geantă şi am plecat. Nu ştiam ce urma să filmez. Ştiam doar că, pentru prima dată în viaţa mea, simţeam că trebuie să păstrez ceva. Am ajuns în centru aproape de prânz. Străzile erau pline. Oamenii ieşiseră din case, din fabrici, din magazine. Unii ţineau steaguri, alţii doar stăteau şi priveau. Nimeni nu ştia exact ce avea să se întâmple, dar toţi simţeau că ceva se schimbase.
Am pornit camera. La început am filmat chipuri. Un bătrân care plângea fără să-şi ascundă lacrimile. O femeie care îşi strângea copilul de mână. Un tânăr care striga ceva ce nu am reuşit să înţeleg. Apoi am întors camera spre stradă. Şi atunci am văzut tancul. A înaintat încet printre oameni. Pentru câteva secunde, nimeni nu s-a mişcat. Părea că oraşul însuşi îşi ţinea respiraţia. Apoi oamenii s-au apropiat. Nu ştiu cine a fost primul. Un bărbat a pus mâna pe blindaj. Alţii au venit după el. Unii vorbeau cu militarii, alţii strigau. Eu filmam de pe marginea trotuarului, cu mâinile tremurând. Prin obiectiv vedeam ceva ce nu mai văzusem niciodată: oameni obişnuiţi care nu mai voiau să se teamă. Am continuat să filmez. Nu ştiam atunci că imaginile acelea aveau să fie singura dovadă că, pentru câteva minute, eu fusesem acolo.
Spre seară, m-am întors acasă. Am ascuns pelicula într-o cutie veche, printre fotografii de familie. I-am spus soţiei să nu o deschidă niciodată.
„De ce?", m-a întrebat.
„Pentru că poate veni o vreme când cineva va avea nevoie să ştie cum a fost."
N-a mai întrebat nimic. Au trecut zile. Apoi luni. Apoi ani. Pelicula a dispărut.
Am căutat-o de zeci de ori. Am răscolit cutii, sertare, dulapuri. Nimic. Cu timpul, am început să cred că poate o aruncasem eu. Poate frica mă făcuse să scap de ea. Poate cineva o găsise şi o luase. Am îmbătrânit. Am încetat să mai vorbesc despre Decembrie.
Pentru mine, Revoluţia nu era în manuale şi nici în fotografiile din ziare. Era în zgomotul paşilor pe asfalt, în vocea femeii de lângă mine, în mâna acelui om sprijinită pe tanc. Era în ceea ce văzusem şi în ceea ce nu avusesem curajul să spun.
Într-o zi, după aproape treizeci de ani, nepotul meu a venit acasă cu o cutie.
„Bunicule, am găsit ceva în pod."
Am deschis-o. Printre obiecte vechi era o cutie mică, acoperită de praf. Am recunoscut-o imediat. Am simţit că nu mai pot respira. Pelicula. Martorul meu anonim. Am dus-o la un laborator. Câteva zile mai târziu, am primit imaginile digitalizate. Am privit ecranul fără să spun nimic. Eram din nou acolo. Tânăr. Speriat. Cu camera în mâini. Am văzut oamenii. Am văzut strada. Am văzut tancul. Şi, pentru prima dată după atâţia ani, am înţeles de ce nu putusem să uit. Nu pentru că fusesem martor la istorie. Ci pentru că istoria fusese făcută de oameni care, în acea zi, fuseseră exact ca mine: speriaţi, nesiguri şi totuşi suficient de curajoşi să iasă în stradă.
Am oprit filmul. Pe ecran rămăsese un cadru cu oamenii adunaţi în jurul tancului. Un cadru tremurat. Neclar. Aproape anonim. Dar adevărat. Şi atunci mi-am dat seama că uneori istoria nu este păstrată de cei care apar în cărţi, ci de cei despre care nu aflăm niciodată nimic. De martorii anonimi. De oamenii care au văzut. Au tăcut. Au păstrat. Şi au lăsat timpul să vorbească în locul lor. Acela a fost Decembrie.

REFOTOGRAFIEREA MEMORIEI. Fotografia ca instrument de recuperare şi reinterpretare a istoriei

Decembrie 1989. Experienţa părinţilor prin vocea copiilor.
Aceste eseuri audiovizuale colective au fost realizate în cadrul atelierului de film coordonat de Ştefan Constantinescu. Ele aduc împreună două surse de inspiraţie: 4 fotografii din arhiva „Martorul anonim" (Alin Ciortea) şi textele create de elevi în atelierul de storytelling coordonat de Mihaela Tilincă.

Fotografii de la atelierele de storytelling şi film (credit foto: Cosmin Neaţă)

Scanare cod QR: Proiecţii video şi scurtmetraje realizate de participanţii la atelier (YouTube)

eseuri vizuale

Parteneri instituționali:

Colegiul Național „Constantin Diaconovici Loga”
Director: Violeta Bontilă
Colectivul clasei a XI-a Științe Sociale, profesor coordonator Bogdan Răduică

Liceul Tehnic „Emanuil Ungureanu”
Director: Daniela-Raluca Staicu
Director adjunct Loredana Maria Coman
Colectivul clasei a XI-a C, profesor coordonator Irina Ionel
Colectivul clasei a XII-a A, profesor coordonator Elvira Erdei
Colectivul clasei a XII-a E, profesor coordonator Ariana Moldovan
Colectivul clasei a XII-a B, profesor coordonator Adina Daniela Mioc

Centrul Școlar pentru Educație Incluzivă „Constantin Pufan”
Director: Bălăngean Laura-Ionela
Director adjunct: Popa Gabriela Monica
Coordonator proiecte: Oance Mihaela Dorina
Prof. Mate Angela - responsabil implementare proiect in școală

Liceul Teoretic „Bartók Béla”
Director: Dr. Erdei Ildikó
Colectivul clasei a XII-a Mate-Info, profesor coordonator Halász Éva
Colectivul clasei a XII-a Științele Naturii, profesor coordonator Fodor Enikő
Colectivul clasei a XII-a Științe Sociale, profesor coordonator Kosztolányi Kinga

Direcția de Asistență Socială Timișoara
Șef centrul de zi Dr. Aurora Heim, Andreea Manolache

Credit Foto - Cosmin Neață

Proiect finanţat de Municipiul Timişoara prin Centrul de Proiecte